

3.4.1. Hutbe

3.4.1.1. Hutbenin Tanımı

Daha önce de ifade edildiği üzere *hutbe*, “cuma ve bayram namazları başta olmak üzere bazı ibadet ve merasimlerin icrası esnasında topluluğa hitaben yapılan konuşma, minberde okunan duâ ve verilen dinî öğüt”¹ demektir.

3.4.1.2. Hutbenin Yeri ve Zamanı

Hutbe; meşid, câmii ve musallâlarda hutbe okumak için özellikle yapılmış/hazırlanmış olan yerlerde (minberde) irad edilir. Cuma namazında hutbe, namazdan önce, bayram namazları, kûsûf ve hûsûf namazlarında² ise, namazdan sonra okunur.³

¹ Baktır, “Hutbe”, c. XVIII, s. 425; Akalın v.dğr., *Türkçe Sözlük*, s. 1117; Çetin, *Hitâbet ve İrşad*, s. 111.

² *Kûsûf*, “güneş tutulması”, *hûsûf* ise, “ay tutulması” demektir. Hz. Peygamber (s), bu iki tabiat olayı gerçekleştiğinde, tutulma geçinceye kadar namaz kılınıp duâ edilmesini tavsiye etmiştir. O, oğlu İbrahim vefat ettiğinde güneş tutulunca şunları söylemiştir: “Ay ve güneş Yüce Allah’ın varlığını ve kudretini gösteren alametlerdir. Bunlar, hiç kimsenin ölümünden veya doğmasından/yaşamasından dolayı tutulmazlar. Ay veya güneş tutulmasını gördüğünüz zaman, açılıncaya kadar namaz kılın, duâ edin!” (Buhârî, “Kûsûf”, 1, 5). Söz konusu namazlar, ezânsız ve kânetsiz olarak en az iki rek’at şeklinde cemaatle kılınır. Cemaat oluşmıyorsa, tek başına da kılınabilir. Bu namazlarda imam, her rek’atta diğer namazlara göre daha uzun ve açıktan kıraatte bulunur. *Kûsûf* namazının sünnet olduğu ve cemaatle kılınması gerektiği noktasında İslâm âlimleri arasında görüş birliği bulunmakla beraber, *hûsûf* namazının sünnet olup olmadığı ve cemaatle kılınıp kılınmayacağı konusu tartışmalıdır. (H. Yunus Apaydın, *İlmihâl*, TDV Yay., Ankara 2009, c. I, s. 321) *Kûsûf* namazında/duâsında hutbe, Şâfiî mezhebine göredir. Diğer mezheplerde böyle bir hutbe yoktur. (Çakan, *Dînî Hitâbet*, s. 17).

³ Çakan, *Dînî Hitâbet*, s. 17.

Cuma hutbesi de Cum'a sûresi son âyetin⁴ nüzûlüne sebep olan hadiseye kadar namazdan sonra okunurdu. Bahsi geçen hadise şudur: "Bir Cuma günü Medine'de Hz. Peygamber (s) hutbe irad ederlerken, ticaret kervanlarının oraya geldiğini haber veren davullar çalınmaya başlar. Çıkan sesler üzerine, sayıları sadece on iki kişi kadar olan cemaat hariç, diğerleri mescidi terk ederek, kervanların yanına giderler. Bu olay üzerine Cum'a sûresinin son âyeti nazil olur."⁵ Bu olaydan sonra Cum'a hutbesi namazdan önce okunmaya başlanmıştır.

3.4.1.3. Hutbenin Hükmü

Hutbe kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemekle birlikte İslâm âlimleri, "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için ezân okunduğu zaman, alış-verişi bırakarak Allah'ı zikretmeye koşun! Bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır."⁶ âyetinde geçen "Allah'ı zikir" ifadesiyle hutbenin kastedildiği ve dolayısıyla Cuma namazından önce hutbe irat etmenin farz olduğu kanaatindedirler. Onlar bu kanaatlerine, Hz. Peygamber'in (s) hutbesiz Cuma namazı kıldırılmamasını ve "Namazı benden gördüğünüz gibi kılın!"⁷ hadîsini delil getirmektedirler.⁸

⁴ "Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman, derhal dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: 'Allah'ın yanında bulunanlar, eğlence ve ticaretten daha faydalıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.'" (Cum'a 62/11).

⁵ Buhârî, "Tefsîr", 62; Tirmizî, "Tefsîr", 62.

⁶ Cum'a 62/9.

⁷ Buhârî, "Ezân", 18.

⁸ Baktr, "Hutbe", c. XVIII, s. 425.

3.4.1.4. Hutbenin Rükni

İslâm âlimleri, hutbenin rükni yani temel unsuru konusunda kısmen farklı kanaatler ortaya koymaktadırlar. Ebû Hanife'ye göre hutbenin rükni, "Yüce Allah'ı (cc) zikretmek" yani O'nu hamd ile övmek, tehlil ve tesbih etmektir. Bu bağlamda, hatibin minberde hutbe niyetiyle, "Elhamdülillâh" veya "Sübhânellâh" ya da "Lâ ilâhe illalâh" demesi yeterlidir. Ebû Hanife'nin öğrencileri olan Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise, söz konusu *zikir*, hutbe olarak isimlendirilecek boyutta uzun tutulmalı, en azından *teşehhüd miktarı* yani *tahıyyât* duâsı kadar ya da üç âyet uzunluğunda olmalıdır.⁹

İmam Mâlik'e göre hutbenin rükni, mü'minlere hitaben müjdeleyici ve günahlardan sakındırıcı ifadeler kullanmaktır.¹⁰

İmam Şâfiî'ye göre hutbenin beş rükni vardır. Sözü edilen rükünler şunlardır:

1. Her iki hutbede (1. ve 2. hutbede) Yüce Allah'a (cc) hamd etmek.
2. Her iki hutbede Hz. Peygamber'e (s) salavât getirmek.
3. Her iki hutbede takvâyı tavsiye etmek.
4. Hutbelerden birinde bir âyet okumak (âyeti birinci hutbede okumak faziletlidir).

⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, Çelik Yay., İstanbul 2013, s. 199; Apaydın, "Namaz", c. I, s. 299; Bakır, "Hutbe", c. XVIII, s. 425; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 112.

¹⁰ Apaydın, "Namaz", c. I, s. 299.

5. İkinci hutbede mü'minlere duâ etmek.¹¹

Hanbelîlere göre ise, hutbenin rükünleri, sonuncusu hariç olmak üzere Şâfiîlerdekiyle aynıdır.¹²

3.4.1.5. Hutbenin Şartları

Hanefî mezhebine göre, Cuma namazı hutbesinin sahih olabilmesi için gerekli şartlar şunlardır:

1. Vakit içinde okunması.

2. Namazdan önce okunması.

3. Hutbe niyetiyle okunması.

4. Cemaatin huzurunda okunması. (Kendisiyle Cuma namazı sahih olan en az bir kişinin bulunması şarttır.)

5. Hutbe ile namaz arasının, yeme-içme gibi namaz ve hutbe ile bağdaşmayan bir şey ile kesilip ayrılmaması.¹³

Mâlikî mezhebine göre, Cuma namazı hutbesinin sahih olabilmesi için gerekli şartlar şunlardır:

1. Hatibin ayakta olması.

2. Her iki hutbenin de öğle vakti girdikten sonra irad edilmesi.

3. Her iki hutbenin de hutbe olarak nitelendirilebilecek içerikte olması.

4. Mescidin içinde irad edilmesi.

5. Namazdan önce olması.

¹¹ Apaydın, "Namaz", c. I, s. 300.

¹² Apaydın, "Namaz", c. I, s. 300.

¹³ Apaydın, "Namaz", c. I, s. 300.

6. En az on iki kişilik bir cemaatin huzurunda okunması.

7. Açıktan okunması.

8. Arapça olması.

9. Hutbelerin arasına ve hutbe ile namaz arasına başka bir meşguliyetin sokulmaması.¹⁴

Şâfiî mezhebine göre, Cuma namazı hutbesinin sahih olabilmesi için gerekli şartlar şunlardır:

1. Hutbenin beş rüknünden her birinin Arapça olması.

2. Öğle vakti içinde olması.

3. Hatibin, gücü yetiyorsa, hutbeleri ayakta okuması.

4. Bir mazereti yoksa, iki hutbe arasında oturması.

5. İki hutbenin rükünlerini en az 40 kişinin dinlemesi.

6. Hutbenin namazdan önce okunması ve gerek hutbelerin arasına gerekse hutbe ile namazın arasına başka bir meşguliyetin katılmaması.

7. Hatibin hadesten ve necasetten temiz olması.

8. Hatibin setr-i avrete riayet etmesi.

9. Hatibin erkek olması.

10. Hatibin 40 kişinin duyabileceği şekilde sesini yükseltmesi.

11. Hatibin imamlığının sahih olması.

¹⁴ Apaydın, "Namaz", c. I, s. 300.

12. Hatibin, namazın farz ve sünnetlerini birbirinden ayıracak kadar bilgi sahibi olması, en azından farzı sünnet olarak bilmemesi.¹⁵

3.4.1.6. Hutbenin Sünnetleri

Hutbenin sünnetleri şunlardır:

1. Hatibin, hutbe için minbere kolayca ve kimseye eziyet etmeden çıkabilmesi için minbere yakın bir yerde bulunması, cumanın ilk sünnetini minberin önünde kılması. Böyle yapmaması, yani cumanın ilk sünnetini mihrapta veya minbere uzak bir yerde kılması mekruhtur.

2. Hatibin minbere çıktıktan sonra cemaate dönük olarak oturması ve okunacak ezânı bu şekilde dinlemesi.

3. Ezânın, hatibin huzurunda okunması.

4. Hatibin, ezândan sonra kalkıp, her iki hutbeyi ayakta okuması. Hutbenin ayakta okunmasının vacip olduğu yönünde de görüş vardır.

5. Hutbe okurken, hatibin yüzünün cemaate dönük olması.

6. Hutbeye, gizlice isti'âze çektikten sonra sesli olarak Yüce Allah'a (cc) hamd ve sena ile başlaması.

7. Kelime-i şehâdet okuması ve Hz. Peygamber'e (s) salavât getirmesi.

8. Müslümanlara nasihatte bulunması.

9. İsti'âze ile Kur'ân'dan bir âyet okuması.

¹⁵ Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 300-301.

10. Hutbeyi iki bölüm halinde irad etmesi ve iki hutbe arasında kısa bir süre, ortalama üç âyet okuyacak kadar oturması.

11. İkinci hutbeye de birinci hutbede olduğu gibi Yüce Allah'a (cc) hamd ederek ve Hz. Peygamber'e (s) salavât getirerek başlaması.

12. İkinci hutbede, mü'minleri bağışlaması, onlara afiyet ve esenlik vermesi ve onları muzaffer kılmaları için Yüce Allah'a duâ etmesi.

13. İkinci hutbeyi birinciye göre daha alçak sesle okuması.

14. Hutbeyi kısa tutması.

15. Hutbeyi cemaatin işitebileceği bir sesle okuması.

16. Abdestli olması ve avret yerleri örtülü olması. Bunların vacip olduğu yönünde görüşler de vardır.

17. Hutbeden sonra namaz için kâmet getirilmesi.

18. Cuma namazını hutbe okuyan kişinin kıldırması.¹⁶

3.4.1.7. Hutbenin Mekruhları

Hutbenin mekruhları şunlardır:

1. Hutbenin sünnetlerini terk etmek.

2. Hutbe okunurken konuşmak veya konuşan birisini konuşmaması için uyarmak. (Tahrîmen mekruhtur).

3. Hutbe dinlerken sağa sola bakmak.

¹⁶ Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 301-302.

4. Hutbe okunurken selam alıp vermek. (Hutbede Hz. Peygamber'in (s) adı zikredildiğinde ya sessiz kalmalı ya da içinden salâtü selâm getirmelidir).

5. Hutbe esnasında namaz kılmak.

6. Hatibin, cumanın ilk sünnetini mihrapta veya minbere uzak bir yerde kılması.¹⁷

3.4.1.8. Hutbenin Bölümleri

Hutbe iki bölümden oluşur: Birinci hutbe, ikinci hutbeden kısa bir oturuşla ayrılır. Bu bağlamda, hutbede yapılan uygulamaları her iki hutbeyi de kapsayacak şekilde şöylece sıralamak mümkündür:

1. Basamak duâlarıyla birlikte minbere çıkış.

2. Birinci hutbenin okunması. (Hamdele, şehâdet, salvele, takvâ ile tavsiye, hutbe konusuyla ilgili âyet ve hadis, Türkçe öğüt ve nasihat, Arapça bitiriş.)

3. İki hutbe arasında kısa bir oturuş.

4. İkinci hutbenin okunması. (Hamdele, salvele, mü'minlere duâ, Nahl sûresi 90. âyetin okunması ve Türkçe anlamının verilmesi. Bayram hutbelerinde İsrâ sûresinin 111. ve son âyeti okunur, Türkçe anlamı da verilmez. Zira hemen ardından tekbirler başlar.)

5. Minberden iniş.¹⁸

3.4.1.9. Hutbe Hazırlama

Türkiye'de Cuma ve bayram namazı hutbeleri; ya Diyanet İşleri Başkanlığı ya hutbe komisyonu ya da her

¹⁷ Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 301-302.

¹⁸ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 114-115.

bir câminin imam-hatibi tarafından hazırlanmaktadır. Şayet hutbe Başkanlık veya hutbe hazırlama komisyonu tarafından hazırlanmışsa, hatip bu hutbeyi okur. Değilse, kendisi hutbe hazırlar. Bu doğrultuda, başarılı ve verimli bir hutbe hazırlamak için şu aşamaların takip edilmesi gerekir:

3.4.1.9.1. Hutbe Konusunun Belirlenmesi

Hutbenin başarısı, iyi bir konu seçimine bağlıdır. Bu istikamette, konu seçiminde dikkat edilecek hususlar şunlardır:

- Hutbe konusu, güncel olmak zorundadır.
- Hutbe konusu, cemaatin kültür düzeyine, hutbenin irad edileceği yöreye ve muhatapların ihtiyacına uygun olmalıdır.¹⁹
- Hutbe konusu, hafta boyunca yapılan gözlem neticesinde belirlenmelidir.

3.4.1.9.2. Hutbe Kaynaklarının Belirlenmesi ve Bilgi Toplama

Hutbe kaynaklarının tespitinde ve hutbe ile ilgili bilgi toplamada şu konulara dikkat edilir:

- Başarılı bir hutbenin temel kaynakları, Kur'ân âyetleri ve Hz. Peygamber'in (s) hadisleridir.
- Belirlenen hutbe konusuyla ilgili âyet ve hadisler tespit edilir.
- Tespit edilen âyetler hakkındaki açıklamalar için tefsirlere bakılır.

¹⁹ Çakan, *Dînî Hitâbet*, ss. 28-30; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 126-127.

- Tespit edilen hadisler hakkındaki izahlar için hadis kaynaklarına bakılır.²⁰

- Belirlenen konu hakkında kitap, makale, vaaz, hutbe gibi daha önce yapılmış çalışmalardan istifade edilir.

3.4.1.9.3. Hutbe Planı

Verimli bir hutbenin başarısındaki en önemli etkenlerden birisi iyi bir plan dâhilinde hazırlanmış olmasıdır. Bu istikamette başarılı bir hutbe için şöyle bir plan önerilebilir:

- Etkileyici bir hitap cümlesi ile cemaatin dikkatini çekme.

- Hutbe konusunun takdimi.

- Dikkat çekici ve ustaca bir giriş.

- Âyet ve hadîslerle işlenmiş bir gelişme bölümü.

- Son ikaz ve tavsiyeler.

- Hutbeyi bir âyet veya hadîs meali ile bitirme.²¹

3.4.1.9.4. Hutbenin Yazıya Geçirilmesi

Hutbenin kaleme alınmasında dikkat edilecek hususlar şunlardır:

- Sade ve akıcı bir üslup tercih edilmelidir.

- Açık, anlaşılır ve kısa cümleler kurulmalıdır.

- Cümleler, konuşma formatında düzenlenmelidir.

- Gereksiz yabancı kelimeler, kapalı sözler ve ahlâka aykırı ve ciddiyetten uzak ifadeler kullanılmamalıdır.

²⁰ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 126-127.

²¹ Çakan, *Dînî Hitâbet*, s. 31.

- Cümleler, hitap edilen cemaat ile ilgili olmalıdır.²²

- Hutbede, âyetlerin yerleri, hadislerin kaynakları ve yararlanılan diğer eserlerin bilgileri mutlaka belirtilir. Bu çerçevede, âyetler için sure adı ve âyet numarası, hadisler için hadis âliminin adı, ilgili hadisin bâb adı ve bâb numarası verilir. Diğer kaynaklar için de bilimsel kaynak gösterme sisteminden istifade edilir.

3.4.1.10. Hutbenin Sunulması

Hutbenin sunulmasında/okunmasında dikkat edilecek hususlar şunlardır:

- Hutbe metni, önceden birkaç defa okunarak metne hâkimiyet sağlanır.

- Minbere tertemiz bir sarık ve cübbe giyilerek çıkarılır.

- Hutbe, usulüne uygun olarak makamsız okunur.

- Hutbede gereksiz el-kol hareketinden kaçınılır.

- Ses tonu cemaatin durumuna göre ayarlanır.

- Hutbede siyaset yapmaktan kaçınılır.

- Hutbede milli ve manevi birliği zedeleyici sözlerden sakınılır.

- Hutbede şahsiyet yapmaktan kaçınılır. Bu kapsamda, kişileri suçlayıcı ve hedef gösterici ifadelerden kaçınılımalıdır. Zira önemli olan kişi ya da kişiler değil, zihniyettir. Gerekliyse cemaatin dikkati, kötü bir zihniyete çekilebilir ve ilgili konuda insanlar uyarılabilir.

²² Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 127, 129-130.

- Hutbe, Arapça bölümleri dâhil, 10 dakikada tamamlanır. Süreye riayet açısından, irticalen hutbe okunması pek tavsiye edilmez.²³ Zira irticalen irad edilen hutbede süre aşımı kuvvetle muhtemeldir.

3.4.1.11. Hutbe Duâları

Cum'a hutbesi öncesi, iradı ve sonrasında okunacak âyet, hadis ve dualar aşama aşama şunlardır:

- Müezzin, hatibin minbere çıkmak üzere ayağa kalkması için Ahzâb sûresi 56. âyeti okur ve ardından salâtü selâm getirir. Bu âyet ve salâtü selâm şu şekildedir:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Meâli: "Allah ve melekleri Peygamber'in üzerine titremekte; ona her türlü yardım ve desteği vermektedirler. Ey mü'minler! Siz de ona destek olun; onun emirlerine tam bir teslimiyetle uyun!"²⁴

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ *

Meâli: "Allah'ım! Efendimiz Muhammed'e ve onun ehl-i beytine rahmet eyle!"

- Hatip, ayağa kalkar, minbere yönelir ve sessizce şu duayı okur:

بِسْمِ اللَّهِ * وَالْحَمْدُ لِلَّهِ * وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ *

Meâli: "Allah'ın adıyla! Hamd Allah'a, salât ve selâm Peygamberimiz Muhammed'e, onun ehlinin ve ashabının tamamına olsun!"

²³ Karakaş, *Hitabet Sanatı*, s. 59.

²⁴ Ayete verilen bu meâle ilgili olarak bkz. Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali -Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri-*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2015, s. 543.

- Hatip, minberin girişine (birinci basamağa) gelir²⁵ ve şu duayı okur:

اللَّهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَيَسِّرْ عَلَيْنَا خَزَائِنَ فَضْلِكَ وَكَرَمِكَ يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ * وَيَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ *

Meâli: “En yüce kerem ve merhamet sahibi olan Allah’ım! Rahmetinin kapılarını bize aç! Bize, lütuf ve ikram hazinelerine ulaşmamızı kolaylaştır!”

- Hatip, minberin üçüncü basamağına çıkar ve şu duayı okur:

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاخْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي * رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ * رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا وَفَهْمًا وَالْحَقِيقَةَ بِالصَّالِحِينَ *

Meâli: “Ey Rabbim! Gönlüme ferahlık ver! Bana, işimi kolaylaştır! Sözümü anlamaları adına dilimdeki tutukluğu çöz!”²⁶ Ey Rabbim! Bana mülkten verdin ve hâdiselerin yorumunu öğrettin!²⁷ Ey Rabbim! İlim ve idrakimi artır²⁸ ve beni salihler arasına dâhil eyle!”

- Hatip, minberin son basamağına (5, 7, 9 veya 11. basamağa) çıkar, şu duayı okur ve oturur:

اللَّهُمَّ هَذَا الشَّانُ لَيْسَ بِشَانِي * وَهَذَا الْمَكَانُ لَيْسَ بِمَكَانِي * اللَّهُمَّ يَسِّرْ لِي أَمْرِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي * وَسَلَامٌ عَلَىٰ جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ * وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *

Meâli: “Allah’ım! Bu mertebe benim (hak ettiğim) mertebem değildir; bu makam da benim (hak ettiğim) makamım değildir. Allah’ım! İşimi kolaylaştır ve onu

²⁵ Hatip, minberin basamaklarını çıkarken daima sağ adımını önce atar; sol ayağını sağ ayağının yanına getirir. Minberden inerken de tam tersine, önce sol adımını atar; sağ ayağını sol ayağının yanına getirir.

²⁶ Tâhâ 20/25-28.

²⁷ Yûsuf 12/101.

²⁸ Tâhâ 20/114.

benden kabul buyur. Selam, bütün nebi ve peygamberlerin üzerine olsun; hamd ise âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."

- Müezzin, iç ezanı okur. Ezanın ardından hatip ayağa kalkar, yüzünü cemaate döner ve birinci hutbeyi irad eder. Birinci hutbe şu şekildedir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ * الْحَمْدُ لِلَّهِ * الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى
آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ * الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ * وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ
سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا * مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ * نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ * وَنَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ * أَمَّا بَعْدُ فَيَا عِبَادَ اللَّهِ * اتَّقُوا اللَّهَ
وَاطِيعُوا * إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ *

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ [.....] صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ *

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : [.....] صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ *

Meâli: "Hamd, Allah'a mahsustur! Hamd, Allah'a mahsustur! Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur! Salât ve selâm Peygamberimiz Muhammed'e, onun ehlinin ve ashabının tamamına olsun! Hamd, Allah'a mahsustur! O'na hamd eder; O'ndan yardım ve bağışlanma dileriz. Nefislerimizin şerlerinden ve işlerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayete erdirdiği bireyi kimse saptıramaz; O'nun saptırdığı kişiyi de kimse hidayete erdiremez. Biz, Allah'tan başka ilah olmadığına ve O'nun ortağının bulunmadığına şahitlik ederiz. Biz, Efendimiz Muhammed'in (s) de O'nun kulu ve elçisi olduğuna da şahitlik ederiz. Bundan sonra, ey Allah'ın kulları! Allah'a karşı gelmekten sakının; O'na itaat edin! Şüphesiz Allah,

muttakilerle ve işini en güzel şekilde yapanlarla beraberdir.²⁹”

“Yüce Allah, Kerim kitabında şöyle buyurmuştur: Rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olan Allah’ın adıyla! (Hutbe konusuyla ilgili bir âyet veya kısa bir sûre okunur.) Yüce Allah doğru söylemiştir.”

“Hz. Peygamber (s) de şöyle buyurmuştur: (Hutbe konusuyla ilgili bir hadis okunur.) Allah’ın elçisi doğru söylemiştir.

- Hatip, hutbenin öğüt ve nasihatten oluşan Türkçe kısmını irad eder; bu bölümün sonunda şu iki duadan birisini okur ve oturur:

أَلَا إِنَّ أَحْسَنَ الْكَلَامِ وَأَبْلَغَ النَّظَامِ * كَلَامَ اللَّهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَامِ * كَمَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى
فِي الْكَلَامِ : وَإِذَا قُرَأَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ *

Meâli: “Dikkat edin! Sözlerin en güzeli ve en beliğ olanı, mülkün sahibi olan, mutlak kudret sahibi ve her şeyi hakkıyla bilen Allah’ın sözüdür. Nitekim, yüceler yücesi olan Allah şöyle buyurmuştur: ‘Kur’ân okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun ki, size merhamet edilsin.’³⁰”

وَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ * اسْتَغْفِرُ اللَّهُ الْعَظِيمِ
وَأَتُوبُ إِلَيْهِ * وَأَسْأَلُ اللَّهَ لِي وَلَكُمْ التَّوْفِيقَ * أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ * بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ : إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ * صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ *

Meâli: “Nebi (s) buyurdular ki: ‘Günahından dolayı samimiyetle tevbe eden, hiç günah işlemeyen kimse

²⁹ Nahl 16/128.

³⁰ A’râf 7/204.

gibidir.³¹ Yüce Allah'tan bağışlanma diler, O'na tevbe eder, hem kendim hem de sizin için muvaffakiyet isterim.' Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olan Allah'ın adıyla: 'Allah katında din, İslam'dır.'³²

- Hatip, birinci hutbe ile ikinci hutbe arasında otururken sessizce şu duayı okur:

بَارِكْ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ * الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ
وَالْأَمْوَاتِ * إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ *

Meâli: "Allah (bu hutbeyi), bizim, sizin, erkek ve kadın diğer mü'min ve Müslümanlardan hayatta olanların ve ölenlerin hakkında mübarek kılsın. Şüphesiz O, hakkıyla işitir ve dualara icabet eder."

- Hatip ayağa kalkar ve sesli olarak ikinci hutbeyi irad eder. İkinci hutbe şu şekildedir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ * وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ *
تَعْظِيمًا لِنَبِيِّهِ وَتَكَرُّمًا لِمَنْ لَصِفِهِ * فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَائِلٍ مُخْبِرًا وَأَمْرًا * قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ
الْكَرِيمِ : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا * اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ * كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ
وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ * إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ * اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ * كَمَا بَارَكْتَ
عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ * إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ *

Meâli: "Kamil anlamda Allah'a hamd olsun! Salât ve selâm Peygamberimiz Muhammed'e, onun ehlinin ve ashabının tamamına olsun! Elçisinin şanını yüceltmek ve ona ikramda bulunmak için mutlak kudret sahibi ve yüceler yücesi olan Allah, haber vererek ve emrederek

³¹ İbn Mâce, "Zühd", 30.

³² Âl-i 'Imrân 3/19.

şöyle buyurmuştur: ‘Allah ve melekleri Peygamber’in üzerine titremekte; ona her türlü yardım ve desteği vermektedirler. Ey mü’minler! Siz de ona destek olun; onun emirlerine tam bir teslimiyetle uyun!’³³ (*Hatip biraz sesini kısarak şu duayı okur:*) Allah’ım! İbrâhîm’e ve ailesine rahmet ettiğin gibi, Muhammed’e ve ailesine de rahmet et! Sadece Sensin, övülmeye ve en yüceliğe layık olan! Allah’ım! İbrâhîm’i ve ailesini mübarek kıldığın gibi, Muhammed’i ve ailesini de mübarek kıl! Sadece Sensin, övülmeye ve en yüceliğe layık olan!”

- Hatip daha sonra şu Türkçe duayı yapar:

“Allah’ım! İslam’a ve Müslümanlara yardım et. Vatanımızı ve milletimizi her türlü tehlikeden koru. Bize dünyada ve ahirette iyilik ve güzellikler ihsan eyle. Bizleri cehennem azabından koru. Bizi, ana-babamızı ve bütün mü’minleri hesap gününde bağışla. Şüphesiz Sen işiten ve dualarımızı kabul edensin.”

- Hatip, gizlice E’ûzü-Besmele çeker; şu âyeti okur ve meâlini verir.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

Meâli: “Şüphesiz Allah, adaleti, iyiliği ve akrabaya bakmayı emreder. Çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir.”³⁴

- Böylece hutbeyi tamamlayan hatip, minberden iner.

³³ Ahzâb 33/56.

³⁴ Nahl 16/30.

Cum'a hutbesinde okunan dualarla Bayram hutbelerinde okunan dualar genellikle aynı olmakla birlikte, bazı farklılıklar da söz konusudur. Bu farklılıklar şunlardır:

1. Bayram hutbesi, bayram namazından sonra okunur. Bu kapsamda, bayram namazında selam verildikten sonra cemaat, müezzinin rehberliğinde üç defa tekbir getirir; bu arada hatip minbere çıkar ve oturmadan bekler. (Cum'a hutbesi öncesinde olduğu gibi müezzin tarafından Ahzâb sûresi 56. âyet okunmaz, fakat hatip minberin basamaklarını çıkarken Cum'a hutbesindeki basamak dualarını okur.) Tekbir şu şekildedir:

اللَّهُ أَكْبَرُ * اللَّهُ أَكْبَرُ * لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ * اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ *

Meâli: "Allah tek büyüktür. Allah tek büyüktür. Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah tek büyüktür. Allah tek büyüktür ve hamd (her türlü övgü ve sena) Allah'a mahsustur."³⁵

2. Bayram hutbesi de tıpkı Cum'a hutbesi gibi iki hutbeden meydana gelir. Hatip, bayram hutbesinin birinci kısmına tekbirle başlar, ardından birinci hutbe dualarını okur, duaların arasında ve ayrı ayrı yerlerde birer defa olmak üzere toplamda üç kez cemaatin tekbir

³⁵ *Tekbir*, Kurban Bayramı'nın arefe günü sabah namazından itibaren bayramın dördüncü günü ikinci namazına kadar (ikinci dâhil), toplam yirmi üç vakitte farz namazlarından sonra da okunur. Buna *teşrik tekbirleri* denir. *Teşrik*, "yüksek sesle tekbir almak" demektir. Hanefi mezhebine göre, bu tekbirleri ilgili vakitlerde söylemek, namaz ister tek başına isterse cemaatle kılınsın, kadın-erkek her Müslüman'ın üzerine vaciptir. (Apaydın, "Namaz", *İlmihâl*, c. I, s. 307; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 124)

getirmesini sağlamak için “كَبِّرُوا اللَّهَ تَكْبِيرًا” (Allah’ı hakkıyla yüceltiniz!) ifadesini söyler.

3. Hatip, her iki hutbeyi de irad ettikten sonra, Nahl sûresi 90. âyet yerine, İsrâ sûresinin 111., yani son âyetini okur; fakat bu âyetin mealini vermez, zira ilgili âyetin muhtevası gereği cemaat müezzinin rehberliğinde hemen tekbir getirmeye başlar.

İsrâ sûresi 111. âyet ve meâli şu şekildedir:

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وِلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ
وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا

Meâli: “(Ey Peygamber!) Hamd (her türlü övgü ve sena), hiçbir çocuk edinmeyen, hükümranlığında hiçbir ortağı bulunmayan ve acze düşmediği için herhangi bir yardımcıya da muhtaç olmayan Allah’a mahsustur’ de ve O’nu hakkıyla yücelt!”

3.4.2. Vaaz

3.4.2.1. Vaazın Tanımı

Daha önce de belirtildiği üzere *vaaz*, “vaizler tarafından câmii ve mescid gibi yerlerde, bir topluluğu dinî ve ahlâkî konularda aydınlatarak, insanların manen gelişmesini sağlamak amacıyla yapılan konuşma”³⁶ demektir.

³⁶ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, c. II, s. 228; Isfehânî, *Müfradât*, s. 876; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. XV, s. 345; Cürçânî, *et-Ta'rifât*, s. 248; Akalın v.dğr., *Türkçe Sözlük*, s. 2463; Hasan Cirit, “Vaaz”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, c. XLII, s. 404.

3.4.2.2. Vaazın Önemi

Vaizlik, peygamber mesleğidir. Zira İslâmiyetin ilk vaizi, Hz. Peygamber'dir. Ondan sonra da vaaz geleneği aralıksız bir şekilde devam etmiş ve etmektedir.

Hz. Peygamber (s), "Sen öğüt vermeyi sürdür; zira öğüt, mü'minlere fayda verir."³⁷ talimatı gereği, insanlar uygulasa da uygulamasa da bir irşad yöntemi olarak vaaz yapmayı devam ettirmiştir. Bu âyette, öğüt ve nasihatın mü'minlere fayda vereceği vurgulanmaktadır. Medine döneminde nazil olan, "Onlar, kalplerindekileri Allah'ın bildiği kimselerdir. Onlara aldırış etme, kendilerine öğüt ver ve içlerine işleyecek dokunaklı söz söyle."³⁸ âyetinde ise, münafıkların da öğüt ve nasihatten etkilenebileceğine işaret vardır.³⁹ "Rabbinin yoluna doğru bilgi ile ve güzel bir anlatımla çağır! Onlarla en güzel biçimde mücadele et! Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları da doğru yolda olanları da en iyi bilendir."⁴⁰ âyeti de vaazın önemini ortaya koyan ve yöntemini öğreten bir mesajdır.

Hz. Peygamber (s), vaazı o kadar önemsemiştir ki, hem insanlara vaaz etmeyi salık vermiş⁴¹ hem de Müslümanlar arasında kadın erkek ayrımı yapmaksızın onlara sürekli öğüt ve nasihatte bulunmuştur. Hatta kadınların devamlı olarak mescidde bulunmaları zor olduğundan, onlar için özel zaman bile ayırmıştır.⁴²

³⁷ Zâriyât 51/55.

³⁸ Nisâ' 4/63.

³⁹ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 171.

⁴⁰ Nahl 16/125.

⁴¹ Müslim, "İlm", 16; Tirmizî, "Sevâbü'l-Kur'ân" 14; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 6.

⁴² Buhârî, "İlm", 36.

Bizatıhi Kur'ân'ın kendisi, başlı başına bir vaiz ve bir vaazdır. Bu konuda Kur'ân'da "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, göğüslerde olan sıkıntılara bir şifa, mü'minlere de bir yol gösterici ve rahmet gelmiştir."⁴³ ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeler, Kur'ân'ın bir öğüt ve nasihat membaı olmasının yanı sıra kalplerdeki hastalıklara, özellikle de şirk hastalıklarına şifa kaynağı olduğunu göstermektedir.

3.4.2.3. Vaaz Hazırlama

Türkiye'de vaazlar, vaizler tarafından hazırlanmaktadır. Bu bağlamda, başarılı ve verimli bir vaaz hazırlamak için şu aşamaların takip edilmesi gerekir:

3.4.2.3.1. Vaaz Konusunun Belirlenmesi

Tıpkı hutbede olduğu gibi, vaazın da başarısı, iyi bir konu seçimine bağlıdır. Bu istikamette, konu seçiminde dikkat edilecek hususlar şunlardır:

- Vaaz konusu, güncel olmak zorundadır.

- Cuma vaazlarında konu, hafta boyunca yapılan gözlem neticesinde belirlenir. Fakat haftanın belli günlerinde aynı câmii veya mescidde vaaz yapılıyorsa, hitap edilen insanlara fayda sağlayacağına inanılan bir kaynak eser takip edilebilir.

-Vaaz konusu, muhatapların ihtiyacına uygun olmalıdır. Bu çerçevede vaazda, insanlık ailesinin ve Müslümanların karşılaştıkları problemler ve problemlere ilişkin İslâmî çözüm önerileri ele alınabilir. Ayrıca

⁴³ Yûnus 10/57. Bu hususta başka bir âyet için bkz. Nûr 24/34.

vaazda, İslâm inanç ve ibadet esaslarını belli bir plan dâhilinde Müslümanlara anlatmak da mümkündür.

-Vaaz konusu, vaazın verileceği yöreye ve cemaatin kültür seviyesine uygun olmalıdır. Bu istikamette, köyde yapılacak bir vaaz ile şehirde yapılacak vaaz arasında belirgin bir farkın olması son derece doğaldır. Zira köydeki insanların ihtiyaç ve beklentileri ile şehirdekilerinki farklı olabilir. Bu nedenle vaaz, beklentileri karşılama gayretinde olmalıdır.

- Vaaz konusu belirlerken, vaazın türünü de dikkate almak gerekir.⁴⁴ Bu kapsamda, Cuma vaazı ile bayram vaazının veya haftanın belli günlerinde düzenli olarak bir câmii ya da mescidde yapılan vaazın aynı olamayacağı gayet açıktır.

3.4.2.3.2. Vaaz Kaynaklarının Belirlenmesi ve Bilgi Toplama

Vaaz kaynaklarının tespitinde ve vaazla ilgili bilgi toplamada şu konulara dikkat edilir:

- Başarılı bir vaazın temel kaynakları, Kur'ân âyetleri ve Hz. Peygamber'in (s) hadisleridir.

- Belirlenen vaaz konusuyla ilgili âyet ve hadisler tespit edilir.

- Tespit edilen âyetler hakkındaki açıklamalar için tefsirlere bakılır.

- Tespit edilen hadisler hakkındaki izahlar için hadis kaynaklarına bakılır.

⁴⁴ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 173-175.

- Siyer ve İslâm Tarihi ile ilgili kaynaklardan vaaz konusuyla uyumlu örnekler bulunur.⁴⁵

- Belirlenen konu hakkında kitap, makale, vaaz, hutbe gibi daha önce yapılmış çalışmalardan istifade edilir.

3.4.2.3.3. Vaaz Planı

Etkili bir vaazın başarısındaki en önemli unsurlardan birisi, iyi bir plan dâhilinde hazırlanmış olmasıdır. Zira bir vaaz, ortalama 45 dakika sürer ve bu sürenin bir plana göre değerlendirilmesi, vaazın verimliliği açısından çok önemlidir. Bu istikamette vaazda şöyle bir planın takip edilmesi önerilebilir:

- *Vaaz duâsı*: Vaaza isti'âze, besmele, hamdele, salvele ve âyet ve hadislerden oluşan kısa bir duâ ile başlanır.

- *Giriş bölümü*: Vaaza dikkat çekici ve ustaca bir giriş yapılır. Vaaz konusuyla ilgili bir kısya veya hadise anlatılarak başlanabilir.

- *Gelişme bölümü*: Bu bölüm, âyet ve hadislerle, İslâm ve insanlık tarihindeki gerçek ve dikkat çekici örneklerle işlenmek zorundadır. Bu noktada örnek olay açısından, Kur'ân kıssalarından istifade edilebilir.⁴⁶ Çünkü onlar

⁴⁵ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 175.

⁴⁶ Kur'ân kıssaları hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*, Üniversite Yay., Samsun 2018; Mustafa Kara, "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslâmî İlimler Dergisi*, Çorum 2014, yıl. 9, c. 9, sy. 1, ss. 69-102; Mustafa Kara, "Kur'ân Kıssalarının Anlaşılması", *Günümüz Tefsir Problemleri*, ed. Ali Karataş ve Yunus Emre Gördük, Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018, ss. 207-228.

tarihi gerçekliklerdir.⁴⁷ Aksi takdirde vaazda, insanlara Kur'ân ve Sünnet'te olmayan ve tarihi gerçekliklerle bağdaşmayan şeyler anlatmak son derece yanlış ve günahtır.

Bu bölümde ayrıca, vaazda ele alınan konuların uygulanmasının veya uygulanmamasının fayda ve zararları üzerinde durulur.

Vaaz tek taraflı bir konuşma olduğu için vaiz, gelişme bölümünde, cemaatin muhtemel sorularına cevap oluşturabilecek bir yaklaşımla konuyu aktarmalıdır.

- *Özetleme ve sonuç bölümü*: Ortalama 4-5 dakika olan bu bölümde, vaazın başından beri anlatılan hususlar özetlenir, gerekli sonuçlar çıkarılır, cemaate tavsiye, öğüt, nasihat ve ikazlarda bulunulur.

- *Duâ ve vaazın tamamlanması*: Vaazın, cemaatin durumuna göre yapılacak 3-5 cümlelik duâ ile bitirilmesi son derece uygun olur.⁴⁸

Bu plan dâhilinde arz olunan bir vaaz, hedeflenen en üst faydayı temin etmeye namzet bir vaazdır.

3.4.2.3.4. Vaazın Yazıya Geçirilmesi

Vaazın yazıya geçirilmesinde dikkat edilecek hususlar şunlardır:

- Sade, akıcı, açık ve anlaşılır bir üslup tercih edilir.
- Kısa cümleler kurulur.
- Cümleler, konuşma formatında düzenlenir.

⁴⁷ Hûd 11/120; Yûsuf 12/111; Kehf 18/13; Kasas 28/3; v.dğr.

⁴⁸ Çakan, *Dîmî Hitâbet*, s. 31.

- Gereksiz yabancı kelimeler, kapalı sözler ve ahlâka aykırı ve ciddiyetten uzak ifadeler kullanılmaz.

- Cümleler, hitap edilen cemaat ile ilgili olmalıdır.

- Vaazda, âyetlerin yerleri, hadislerin kaynakları ve yararlanılan diğer eserlerin bilgileri mutlaka belirtilir.⁴⁹ Bu çerçevede, âyetler için sure adı ve âyet numarası, hadisler için hadis âliminin adı, ilgili hadisin bâb adı ve bâb numarası verilir. Diğer kaynaklar için de bilimsel kaynak gösterme sisteminden istifade edilir.

3.4.2.4. Vaazın Sunulması

Etkili ve başarılı bir vaazın sunulmasında dikkat edilecek hususlar şunlardır:⁵⁰

- Vâiz, mutlaka bir plan dâhilinde konuşmalıdır.

- Vâiz, hazırlıksız olarak konuşmamalıdır.

- Vâiz, mahalli şive ile değil, İstanbul Türkçesiyle konuşmalıdır. Ancak, vaaz konusuyla ilgili fıkra vs. anlatılırken, özgünlük açısından yöresel şiveler kullanılabilir.

- Vaazda okunan âyet ve hadislerin kaynakları belirtilir. Bu durum, vaaza karşı cemaatin güvenini artırır.

- Vaazda okunan âyet ve hadislerin metinleri doğru telaffuz edilmeli, kekelememeli, mümkünse ezberden okunmalıdır.

- Vâiz, muttaki ve özü-sözü bir insan olmalı, söylediklerine önce kendisi inanmalı ve onları uygulamalıdır.

⁴⁹ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 127, 129-130.

⁵⁰ Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 177-181.

- Vaazda vâizin hedefi, insanlara Yüce Allah'ın (cc) dinini anlatarak O'nun rızasını kazanmak olmalı, hiçbir dünyevi beklenti içerisinde olmamalıdır.

- Vaazda kullanılacak dil, sade, akıcı ve açık olmalıdır.

- Vaazda sert, kaba ve kırıcı sözlerden kaçınılır.

- Vaazda kullanılan cümleler gayet kısa olmalıdır.

- Vâiz, konuşma üslubuna dikkat etmelidir.

- Vâiz, gereksiz el-kol hareketi yapmamalıdır.

- Vâiz, kılık-kıyafetine dikkat etmelidir.

- Vaazda şahsiyet yapılmamalıdır. Bu kapsamda, kişileri suçlayıcı ve hedef gösterici ifadelerden kaçınılmalıdır. Zira önemli olan kişi ya da kişiler değil, zihniyettir. Gerekirse cemaatin dikkati, kötü bir zihniyete çekilebilir ve ilgili konuda insanlar uyarılabilir.

- Vaazda, cemaat içinden bir kişi veya gruba sataşmak, laf atmak doğru değildir. Hele hele câmii ve mescidde cemaatin arasında bulunmayan kişilere hitap etmek ve onlara sataşmak hiç doğru değildir.

- Vaazda siyasete girmek yanlıştır. Zira hitap edilen insanlar arasında her siyasi kanaatten insan bulunabilir. Bu nedenle vaiz, tarafsız olmalı ve sadece İslâm'ı anlatmalıdır.

- Vaazda ele alınan konularla güncel hadise ve sorunlar arasında ilişki kurulmalıdır.

- Vaazda bid'at, hurafe ve mantık dışı hikâyelerden kaçınılmalıdır. Bu çerçevede vaazdaki örnekler, uzun insanlık tarihinde cereyan eden ve bu doğrultuda

Kur'ân'da anlatılan kıssalardan seçilmelidir. Çünkü onlar hem tarihi gerçeklikler⁵¹ hem de adeta insanlık tarihinin bir panoraması gibidirler. Yoksa vaazda, insanlara Kur'ân ve Sünnet'te olmayan ve tarihi gerçekliklerle bağdaşmayan şeyler anlatmak son derece yanlış ve günahtır.

- Vaazlar bıktırıcı olmamalı, cemaatin ilgi ve alakası dikkate alınarak, belli aralıklarla yapılmalıdır.

- Vaazın son kısmında konu ana hatlarıyla özetlenmeli, genel bir değerlendirme yapılmalı ve birkaç cümlelik duâ ile vaaz tamamlanmalıdır.⁵²

- Vaaz, ezândan önce yapılıyorsa, ezân okunmaya başlar başlamaz mutlaka bitirilmelidir.

3.4.2.5. Vaaz Duâsı

- الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ *
- صَلُّوا عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ * صَلُّوا عَلَى طَيِّبِ قُلُوبِنَا مُحَمَّدٍ * صَلُّوا عَلَى شَفِيعِ ذُنُوبِنَا مُحَمَّدٍ *
- رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاخْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي *
- سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ *
- سُبْحَانَكَ لَا فَهْمَ لَنَا إِلَّا مَا فَهَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ *
- قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ [.....] صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ *
- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : [.....] صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ *

51 Hûd 11/120; Yûsuf 12/111; Kehf 18/13; Kasas 28/3; v.dğr.

52 Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 177-181.